

Jornades de la Guerra Civil

Es celebren a Queretes (Matarranya) per 4t any consecutiu aquestes jornades, dedicades enguany a la Batalla de l'Ebre i als refugiats de guerra. [p.5]

25a Fira de la Girella

Al Pont de Suert (Alta Ribagorça) es festeja la tradició gastronòmica medieval de la Girella. La Grossa de la loteria fou el Majoral del Pirineu d'enguany. [p.6]

TEMPS DE FRANJA

digital.18

Revista de les Comarques
Catalanoparlants d'Aragó

Balls i música tradicionals

Entrevista a Lluís-Xavier Flores, expert en patrimoni coreicomusical i coordinador del Campus de música i balls tradicionals celebrat a Móra d'Ebre. [p.10]

10 anys de lafranja.net

Aquest portal web s'ha convertit en la referència informativa des la Franja, superant denúncies, atacs i manca de col·laboració. [p.15]

Badia i Margarit a la memòria

[p.5, 6 i 18]

Sumari

- 2 Cartes dels lectors
- 3 Editorial
- 4 Matarranya
- 6 Ribagorça
- 7 Baix Cinca
- 10 Entrevista
- 12 Cultura
- 14 Llitera
- 15 Tema del mes
- 16 Aragó
- 17 Galeria de Personatges
- 18 Països Catalans
- 19 Opinió

Imatge coberta: Antoni Maria Badia i Margarit el dia que va recollir la Medalla d'Or de la Generalitat, el 2012. Foto Departament de la Presidència / ©Jordi Bedmar

TEMPS DE FRANJA digital 18

Edita:

C. Major 4, 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21
 • Associació Cultural del Matarranya
 • Consells Locals de la Franja
 • Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
 • Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès i Isabel Calaf
 info@teresantolin.com

Gestió i administració: Cèlia Badet

Cap de redacció i maquetació gràfica:
 Isabel Calaf • tempsdefranja@gmail.com

Consell de redacció:
 El Matarranya: Josep M. Baró, M. D. Gimeno, José Miguel Gràcia, Artur Quintana, Carles Sancho.
 El Baix Cinca: Pep Labat, Rosa Arqué, Carme Messeguer i Hugo Sorolla.
 La Llitera i la Ribagorça: Carles Barrull, Josep Espluga, Glòria Francino i Josefina Motis.
 Aragó: Màrio Sasot.
 PP.CC.: Hugo Sorolla.

Fotografia:
 Marina Barrafon, Sigrid Schmidt Von der Twer.

Opinió: Esteve Betrià, Quim Gibert, Merxe Llop, Vicent de Melchor, Juli Micolau, Joaquim Montclús, Ramon Mur, Francesc Ricart, M. Teresa Serrano, Ramon Sistac, Natxo Sorolla, Carles Terès i Joaquim Torrent.

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolín s.c.
 info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellès

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

En venda a:

Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia i Kiosko Casanova. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Lleida:** Llibreria de la Generalitat. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saldí:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papeleria Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrito. **Tortosa:** Llibreria El Temple. **Vall-de-roours:** Llibreria Serret.

Cartes dels lectors

El centralisme d'UPyD

UPyD ha iniciat fa unes setmanes la campanya electoral de les autonòmiques i municipals del 2015 per tot l'Aragó per captar vots per al seu partit, poc implantat en el nostre territori. El seu reclam és sorprenent per les propostes que fa per tal de renovar la política autonòmica. En el programa electoral que presenta pretén acabar amb les diputacions provincials, les comarques i alguns ajuntaments, fusionant el de les viles menudes. Perquè argumenten que els aragonesos no podem tindre cinc nivells administratius. És a dir que si passa el que ells pretenen a l'Aragó tota l'administració i els funcionaris estaran a Saragossa, on ja hi viu el 50% de la població aragonesa. La resta del territori un autèntic desert, ja es poden anar tancant les viles menudes; ara sense consistoris, ni suport de les comarques ni les diputacions provincials. Estes propostes polítiques per a les pròximes eleccions d'UPyD passarien a convertir el territori aragonès en un autèntic centralisme administratiu, polític i econòmic des de la capital de la comunitat. Sempre havia pensat que la millora en les administracions passaven per estar més a prop dels administrats perquè coneixen millor els seus problemes i saben aplicar millor les solucions. Ara es veu que no és així. Però la seua centralització va més enllà i també pretenen una centralització lingüística en el territori aragonès. Volen fer fora dels plens i de l'administració les llengües històriques arago-

neses: el català i l'aragonès. Recentment UPyD va presentar una proposta a l'ajuntament d'Osca perquè no s'utilitzara l'aragonès al plens del consistori. I és que en el tema lingüístic el partit ho té molt clar. Només una llengua oficial a l'Aragó: el castellà. Això se'n diu centralisme o uniformisme lingüístic. Es tracte, com es pot comprovar, d'un partit clarament a la dreta del PP, o això és el que em pareix a mi.

Arnau Timoneda

Buscant informació de la Freixneda

Als lectors de la Freixneda principalment va la meua consulta. En la revista *Temas de Antropología Aragonesa* núm. 7, publicada el 1997, ix un interessant l'article titulat «La decadencia de los gaiteros de Aragón» signat per L. M. Bajen i M. Gros. A la p. 119 apareix una fotografia amb tres gaites o dolçaines procedents de la Freixneda, segons els investigadors, fabricades a mà per l'artesà Valeriano de la Pardina García (família dels Penques, † 1940). La creu deu ser que va morir el 1940, suposo. Algú em pot donar alguna referència del personatge? Saber si encara es poden veure les gaites, qui les té, saber qui era este senyor, si tenia relació amb el tio Basilio lo Gaiter, el dolçainer més conegut del Matarranya...

Carles Sancho

COMARCA DEL
matarranya

INSTITUTO DE ESTUDIOS
 ALTOARAGONESES
 Diputación de Huesca

Diputació de Lleida

INSTITUT
 D'ESTUDIS
 ILERDENCS
 Fundació Pública de la Diputació de Lleida

A Temps de Franja volem saber la teua opinió. Envia' ns les teues cartes, tot indicant el teu nom i població, a:
 tempsdefranja@gmail.com

SUBSCRIU-T' HI

T. 978 85 15 21

tempsdefranja@gmail.com

Revista de les Comarques
 Catalanoparlants d'Aragó

Recordem a tots els subscriptors de *Temps de Franja* que ens comuniquin la seva adreça de correu electrònic a **administracio@ascuma.org** per a rebre els pdf dels números digitals

Ara ve Nadal, matarem lo gall...

El fet de dir que vivim de manera vertiginosa, és un tòpic molt recurrent en les converses quotidianes. La roda del cicle de l'any va a gran velocitat, com una rentadora centrífuga. Les festes tradicionals se solapen sense tenir temps per digerir-les. De fet, des de fa ja uns quants anys, veiem que al mes d'octubre, no surten solament bolets, sinó que també comencen a fer-se visibles els guarniments nadalencs i els anuncis de colònies. És possible que es doni el cas que panellets i castanyes convisquin en una mateixa digestió amb tarrons, neules i polvorons. Sospitosament aquest ball comparteix el ritme frenètic de la nostra societat de consum, que utilitza descaradament els costums i tradicions per fer caixa. I si aquestes no són prou rendibles i no aconsegueixen amb les expectatives –fent un paral·lelisme amb Grouxo Marx–, no importa, n'hi ha d'altres... Així, d'aquesta manera, la nostra tardor, està més marcada ja per la celebració de lo *Halloween* amb les clàssiques disfresses, que per les tradicionals –però no tant lucratives per a la gran economia– castanyes i panellets casolans. I ara ve Nadal. I novament assistirem a un nou combat: Tronc de Nadal vs. Santa Claus, aquell home grassonet de roig Coca-Cola que entra a les cases pel balcó o la xemeneia, com un lladre, seguint el *modus operandi* que van idear la banda dels tres mags al segle XIX. Hauríem de preguntar-nos, és bo o dolent afegir noves tradicions quan substitueixen les nostres?

Primerament hauríem de plantejar-nos una reflexió sobre el sentit del terme “tradició”. Una visió reduïda del terme ens portaria a pensar que alguna cosa té la consideració de tradicional quan hi ha un consens entre els membres d'una comunitat per pensar que forma part integral dels seus usos i costums, normalment perquè ha tingut un desenvolupament continuat de la mateixa activitat en un lloc. Si fos així, tard o d'hora, hi cabrien aquestes noves aportacions de la

cultura anglosaxona. Però l'etimologia és molt sàvia i ens revela que tradició ve de *traditio* i aquest terme, de *tradere*, que significa “lliurar”. Per tant, hauríem de tenir present que la tradició s'hereta i no s'importa; és a dir, la transmissió generacional, per a la seua conservació i consolidació, és determinant. La importació, doncs, podria respondre a grans interessos comercials i operacions de màrqueting.

En segon lloc i com a conseqüència del punt anterior, també hauríem de pensar que les nostres festes, igual que la nostra llengua, formen part de la nostra identitat, de la nostra experiència vital. Som nosaltres mateixos; els nostres pares; els nostres avantpassats... És el record del que vam ser. I és el que som. I és per això, pel que hi tenim una relació sentimentalment molt intensa.

El tercer punt, que no hauríem d'oblidar, és que les festes formen part del folklore i per tant, de la nostra cultura. I totes les cultures del món esdevenen autèntics ecosistemes de pensament, en definitiva, maneres de veure i d'interpretar el món. I com tots aquests, l'equilibri es basa en l'existència i la interacció de totes les peces que en formen part. Si aquestes van desapareixen a poc a poc o substituint-se per unes altres, al final, aquest ecosistema desapareixerà empobrint-nos a tots. Per això, és vital vetllar per la “biodiversitat” cultural. I volem posar l'accent en la paraula “substituir” ja que no podem ser tant il·lusos i pensar que tenim l'exclusivitat de totes les nostres festes i no les compartim amb altres, que som impermeables a les influències d'altres llocs i que solament el món anglosaxó és el que

Xiquets celebrant el Tronc de Nadal
JOSEP LABAT

importa tradicions –recordeu el nostre benvolgut Sant Jordi i el dia del llibre que ha traspassat fronteres–.

Des de *Temps de Franja* animem tothom a reflexionar sobre tot plegat i si arribeu a la conclusió que és important treballar per les nostres pròpies festes, aquest Nadal porteu el tronc a casa, que és símbol de la calidesa del foc de la llar, i el cagueu en família sense delegar en l'escola. En definitiva, volem que us animem a conservar les nostres tradicions, a renovar-les i, si és necessari, actualitzar-les per mantenir el seu valor i utilitat, posant d'aquesta manera en equilibri les visions més conservadores de la tradició amb les més innovadores. Bon Nadal.

“I estem ara a la ratlla del S. XXI –i estem en democràcia– i la nostra llengua està discriminada a la nostra pròpia comarca, al Baix Aragó”

Epistolari (1981-1989) p. 414

any
DESIDERI
LOMBARTE
1989 - 2014

Dos emissores de ràdio a la comarca del Matarranya

// CARLES SANCHO

La comarca del Matarranya compta des del passat estiu amb dos emissores de ràdio que informen sobre les notícies del nostre territori en la llengua pròpia de les nostres viles. La primera en començar a emetre va ser Ràdio Matarranya que va iniciar les seues emissions des de Calaceit a finals d'abril del 2010, en el 107.8 de FM i que incorporava per primera vegada a un mitjà radiofònic la llengua pròpia del territori. Marc Martí, de Massalió, i Rubén Lombarte, de Pena-roja, són la veu de l'emissora i els que se n'encarreguen de buscar les notícies. Els le-

mes de presentació de la ràdio són prou clars: 'Ràdio Matarranya: la teua, la nostra, la de tots' i '18 pobles i una sola veu'. L'emissora ofereix dos hores de programació amb informació de totes les viles de la comarca amb la intenció d'ajudar a cohesionar el territori. Emet en directe de les 12 a les 14 hores i que repeteix a la tarda de 18 a 20 hores. La programació del Matarranya es complementa amb les connexions amb Aragón Radio. A més

l'emissora emet on-line per internet i està gestionada per Masmut Produccions, una empresa matarranyenca especialitzada en mitjans de comunicació i que també gestiona la revista mensual en paper *No-tícies del Matarranya*.

Des d'este estiu a Vall-de-roures emet Matarraña Radio en el 107.2 de FM, encara que la inauguració oficial, amb bombo i plateret, va celebrar-se el passat 16 d'octubre. Esta emissora pertany al Grupo de Comunicación La Comarca resident a Alcanyís i que compta, a més de Matarraña Radio, Radio La Co-

marca –a Alcanyís–, Radio Utrillas i Radio Caspe. La directora de l'emissora matarranyenca és la periodista Emma Zafón, companya de *Temps de Franja* i que, anteriorment, havia treballat en la premsa escrita al bisetmanari *La Comarca*, especialitzada sobretot en notícies del Matarranya. La periodista, castellonenca de Llucena, incorpora en l'emissora la llengua del nostre territori amb un agradable accent valencià. Ofereix una programació local de 12:30 a 14:30 hores que recull la informació que genera la nostra comarca i complementa l'emissió amb les connexions amb Radio La Comarca de la Cadena Ser. També ofereix la possibilitat de seguir la programació a través d'internet.

L' ESMOLET

Hiverns // Carles Terès

L'edat se sol mesurar per primaveres. La primavera és bonica, no ho negaré, però té el gran inconvenient que presagia l'estiu, època de desgavells, suors i sequeres. No us penseu pas que no m'ho passo bé, als estius, no sóc (encara) cap misantrop crepuscular. M'agraden els dies llargs i retrobar amics i família. Però me'n canso de seguida. Es trenca la rutina que m'és tan necessària per a funcionar, em toca negociar amb les filles el martiri de les festes majors (vull dir de TOTES les festes majors, no només les del poble), intentar trobar uns dies on poder tancar la paradeta i un lloc on passar-los... En fi un suplici per a algú tan dispers com jo que, a més, és autònom.

L'hivern, en canvi, significa recolliment, concentració, economia d'esforços. Puc eixir a córrer ben d'hora perquè sé que encara serà fosc i no em trobaré ningú; al vespre, si algun dia plego a les vuit, com ja és fosc no tinc mala consciència. I la bellesa de la tardor és incomparable.

Sospito que si visqués en un país de més al nord, amb poc

sol i moltes boires i neu, estaria desitjant l'arribada de l'estiu. Fins i tot admeto que frisaria per baixar cap a la Mediterrània a passar les vacances (es veu que als països septentrionals d'Europa els autònoms sí que en poden fer, de vacances). Però tot plegat és ciència ficció, elucubracions estèrils.

Potser el que realment em costaria d'admetre és no tenir les quatre estacions. Recordo un dels viatges que vaig poder fer quan encara era assalariat —i, per tant, lliure— a l'Equador a visitar l'amic Salva. Quan em van dir que tot l'any tenien aquella temperatura (d'altra banda, ben agradable), em va fer una mica de mandra. Avesat als contrastos estacionals no m'imaginava viure sempre en aquella bombolla tèrmica, només dependent si plouia o no.

En fi, que l'hivern arriba i aquí sóc jo per donar-li la benvinguda. (Per a seguidors de *Game of Thrones*: espero que *Temps de Franja* no arribi al Castell Negre i que aquesta afirmació no la puguin llegir els de la Guàrdia de la Nit!)

IV Jornades sobre la Guerra Civil a Queretes

// CARLES SANCHO

Durant el pont de la Constitució a Queretes torna a celebrar-se enguany les IV Jornades sobre la Guerra Civil dedicades esta vegada a la Batalla de l'Ebre i els refugiats de la guerra. La convocatòria va a càrrec de l'Associació Cultural El Medioevo amb la col·laboració de l'Ajuntament de Queretes i Juan Luís Camps com a coordinador. Les activitats començaran el divendres 5 de desembre a les 20h. al Saló d'Actes del Centre Cultural de Queretes, on es faran totes les conferències, i correrà a càrrec del professor d'Història Contemporània de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, Josep Sánchez Cervelló, que ja va participar en l'anterior convocatòria i que parlarà de 'La Batalla de l'Ebre'. Dissabte serà el torn de Francisco Cabrera Castillo historiador i expert en la Batalla de l'Ebre que dissertarà sobre 'El front invisible de la Batalla de l'Ebre'. Diumenge la jornada serà més intensa i al matí els participants hauran de desplaçar-se per realitzar una 'Visita guiada per Joaquin Llerda a les trinxeres de Corbera d'Ebre' i a la tarda a les 19h el professor d'història i expert en Guerra Civil Espanyola Renato Simoni, habitual en la convocatòria, parlarà dels 'Refu-

giats a Queretes de Belchite i Pinell de Brai: pròfugs de la Comarca del Matarranya cap a Catalunya i cap a França durant la Guerra Civil'. I, finalment, dilluns 8 clouran les IV Jornades a les 18h amb dos conferències. L'historiador local Juan Luís Camps parlarà de 'La Batalla de l'Ebre des de Queretes' i José Antonio Albesa sobre els 'Records i vivències de Domingo Albesa Insa'. Durant estos dies hi haurà projecció de pel·lícules relacionades amb esta

Cartell de les
Jornades
NEBULOSA GRÀFICA

època a càrrec de Camil Piera. Durant estes últimes setmanes Juan Luís Camps, en el seu facebook, ha anat descrivint la situació de Queretes en aquesta època a través de textos complementats amb suggeridores imatges. Esperem i desitgem que com cada any les Jornades d'Història a Queretes obtinguen una extraordinària acceptació per fer possible la seua continuïtat perquè l'esforç dels organitzadors ens consta que és considerable.

Utilització política de la llengua // José Miguel Gràcia

Davant d'una carta de la directora General de Política Lingüística de Catalunya demanant al seu equivalent de Política Lingüística del govern d'Aragó un representant per a formar part de l'equip tècnic de seguiment de l'enquesta d'usos lingüístics de la Franja, tal com es va fer el 2004, la reacció de la Consellera de Cultura d'Aragó ha estat un veritable disbarat. En la resposta de la senyora Serrat es deia que Aragó declinava la demanda catalana amb l'argument de que l'enquesta no era d'interès per a la regió. Cap persona amb dos dits de front i mínimament responsable no hagués pogut contestar de pitjor manera. Tot i que les declaracions de la senyora Serrat als mitjans de comunicació van ser pitjors encara. Atès que la directora General de Política Lingüística de Catalunya feia referència a Catalunya i després deia que l'any 2004 unes enquestes similars es van fer també als altres territoris i comunitats, la senyora Serrat va manifestar: "Catalunya acaba on comença Aragó. Així de clar i així de simple. És absolutament inacceptable que una vegada més la Ge-

neralitat intenta annexionar-se el territori de l'Aragó Oriental" [...] "Ho fan amb els mapes del temps que emeten a la televisió i amb els llibres de text" [...] "un nou intent de tergiversació de la realitat territorial, cultural i històrica" [...] "respecte per a Aragó, on hi ha en vigor una llei que pretén defensar les diferents modalitats lingüístiques" [...] "aquesta nova ofensa traspasa l'àmbit educatiu del seu departament i la presidència de la Comunitat ja és coneixedora de la situació". Si tot això no és una bogeria, què és? És una estupidesa? És producte de la rancúnia anticatalana? És una manca absoluta d'autoestima? Comentant la notícia, el principal diari aragonès de la dreta va fer un "esforç" impagable per al perfecte enteniment d'ambdues comunitats, quan va dir: "Catalunya torna a la càrrega en un nou intent annexionista i d'ingerència" [...] "és ara la Generalitat qui intenta apropiari-se de mig centenar de municipis de l'Aragó Oriental" [...] "municipis que situa a Catalunya". Qui la pot dir de més grossa? No calen més comentaris.

Fira de la girella 2014 al Pont de Suert

// GLÒRIA FRANCINO

El passat 26 d'octubre es va celebrar al Pont de Suert la 25a Fira de la girella. És una festivitat que recupera una tradició gastronòmica de la Ribagorça, la girella, els orígens de la qual es remunten a l'època medieval. La girella és un embotit fet amb els menuts del corder, arròs, espècies, all i julivert i ou –també s'hi pot afegir cansalada viada...–, aquests són els ingredients bàsics, tot tallat ben menut es posa dins del panxó i budells amples del corder, es cus i es posa a bullir a una olla gran durant dues o tres hores. Un cop freds els embotits es tallen a rodanxes i s'arrebossen amb ou i farina i es fregeixen a la paella. Bullides o fregides les girelles són un àpat que atrau la gent, encara que actualment gairebé ningú les elabora a casa sinó que es compren als comerços.

A l'entorn del tast de la girella –aquest any se'n van repartir més de dues mil racions, i per la fira hi van passar uns vuit mil visitants– hi ha tota una societat de la vila del Pont de Suert que treballa i s'organitza perquè tot surti bé. La plaça del Mercadal, on les dones i voluntaris que han preparat la girella, la reparteixen al públic, fa goig perquè és una exposició on s'hi troben detalls com la Creu de Sant Jordi que es va concedir a la Confraria de Sant Sebastià, ja que és una entitat amb més de 400 anys d'història que ha mantingut aquest àpat, tots els estris que s'empraven per fer la girella: plats de foc, cassoles, casseroles, peroles... i productes de tardor com les carabasses, les pomes...

Al balcó de ca de la Vila del

Fira de la girella 2014
GLÒRIA FRANCINO

Pont, l'Alcalde Albert Alins dona la benvinguda als visitants. Els priors o representants de la Confraria de Sant Sebastià també hi són presents –aquests juntament amb les cuineres i voluntaris del poble són els encarregats d'organitzar tot l'activament envers al dia de la girella i són múltiples les reunions que tenen durant tot l'any–. Cada any es dona el ganxo del majoral i el tapaboques –manta de llana de quadres de la fàbrica del Pont de Suert– a un personatge públic que rep el títol de Majoral del Pirineu –pastor principal–. Aquest any l'agraciada amb el nomenament ha estat la Grossa de la loteria catalana, que va fer un parlament amb rodolins adients a la festa, al lloc i a l'economia; i ja que era al Pont, la Grossa va aprofitar per passejar-se pels carrers, on la gent li demanava fotografies.

Amb motiu de la commemoració del Tricentenari de Catalunya, a la plaça de l'Ajuntament també hi

eren convidats els Miquelets de Catalunya, aquells soldats vestits de blau, que van defensar Catalunya fa més de tres-cents anys, i el Regiment d'Hússars hongaresos de Mojà, amb la vestimenta roia i blanca, tot plegat va ser una escenificació amb armes, i canó sense foc, que van sentir-se per la població. Aquest fet va donar un toc cultural a la festa, que sobretot reviu l'ambient rural amb els xiulets del pastor, l'assistència d'artesans de la fusta, ferro, sabons, cosmètics naturals, antiguitats, manualitats, tot i que aquest any predominaven les parades dels productes alimentaris: formatges, embotits, pastisseria...

Probablement aquesta fira és un dels actes que porta més gent al Pont de Suert, si exceptuem l'estiu. Les fires són molt esteses a Catalunya, i a la part del Pirineu segueixen en vida algunes de les antigues com les de Vilaller, Barruera..., però altres han quedat en el món de l'oblit.

L'ARGADELL

Elogiable creació // Juli Micolau

Enguany, l'universitari Rafael Ferrer Sánchez, de 23 anys i natural de La Freixneda –el Matarranya–, estudiant d'enginyeria a la UNIZAR, ha creat una aplicació per a mòbil que avisa els pares amb un xiulet alertant-los quan els xiquets més menuts s'allunyen a una distància concreta. Lo sistema s'ha denominat projecte "Neki": és un nom que deriva de "Near Kids" (Prop dels xiquets). Utilitza tecnologia d'última generació "Bluetooth low energy" i funciona en qualsevol circumstància, tant si tenim cobertura d'internet com si no la tenim. Usa un canal de comuni-

cació diferent a internet.

Està indicat per a qualsevol situació, especialment per als llocs de concurrència; per exemple com els centres comercials, estadi esportius, a l'hora de fer les excursions, etc... on els menors poden perdre's amb més facilitat.

Ha estat un dels projectes d'investigació seleccionats per la Universitat de Saragossa per al concurs "spin up" que busca transformar el talent dels alumnes i professors en un model de negoci.

La web oficial de les polseres és: www.neki.es

Mumo visita la Comarca del Baix Cinca

// ROSA ARQUÉ

Mumo (Musée Mobile) és una iniciativa que va néixer a França fa tres anys i que consisteix en un museu nòmada que cap dins d'un contenidor i que viatja en el remolc d'un camió. Aquest interessant museu va fer escala els últims dies d'octubre en dos centres escolars del Baix Cinca, el CEIP Miquel Servet de Fraga i el CEIP Maria Quintana de Mequinensa.

L'objectiu principal d'eix museu és el d'apropar l'art contemporani als xics i xiques, de forma original i gratuïta. En els seus tres anys de recorregut, ha visitat ciutats de França, Mònaco, Camerun, Costa d'Ivori, Bèlgica, Suïssa i, actualment, està realitzant la ruta per Espanya.

Pintura, escultura, fotografia, instal·lacions, vídeo o disseny formen les 14 obres que es presenten a MUMO. Destaquen, entre d'altres, 'Red Rabbit' del nord-americà Paul McCarthy, una escultura en

forma de conill o 'Cap de Pitbull' de l'espanyol Miquel Barceló.

La sorpresa de l'alumnat va ser enorme quan va aparèixer el camió amb el contenidor, però encara va augmentar més l'interès després de les explicacions de Gloria Fer-

Visita del
CEIP Maria
Quintana a
Mumo
AJUNTAMENT DE
MEQUINENSA

nández, guia del museu, que amb paciència comentava als nens i nenes totes les obres i el seu significat i escoltava en tot moment l'expressió de les idees i emocions que sentien els i les alumnes quan les miraven.

Concentració contra la violència de gènere

// R. A.

El passat 25 de novembre, al Cegonyer de Fraga, es va realitzar un acte en commemoració del *Dia contra la violència de gènere*, organitzat pel grup de dones que formen Març Violeta. Unes cent persones van acudir a la plaça central de Fraga per recordar a les 50 dones assassinades enguany per les seues parelles o exparelles.

Es va encendre una espelma per cadascuna de les víctimes, es van col·locar siluetes representant els seus cossos i es va llegir un manifest en el qual es va denunciar la vergonya que suposa aquest tipus de crims en una societat "avançada" i "civilitzada" com la nostra.

La concentració va suposar una trobada entre persones de diferents edats que posteriorment van obrir un espai de debat i reflexió, mentre algunes participants teixien amb les seves llanes una xarxa simbòlica contra la violència masclista. Aquest acte va marcar l'inici de les "Trobades en femení" organitzades per eixa associació del Baix Cinca.

Romay i Elisa Aguilar visiten Fraga

// R. A.

Fernando Romay, el famós jugador de bàsquet nacional i Elisa Aguilar, base dels equips Real Canoe i Rosa Casares van passar per Fraga i van participar en una activitat organitzada per l'Ajuntament, IberCaja, la Federació Espanyola de Bàsquet i la Federació Aragonesa de Bàsquet (FAB).

L'acte va tindre lloc el dia 26 de novembre al Pavelló Corts d'Aragó on xics i xiques d'entre 7 i 15 anys es van lluir sota la mirada dels dos professionals del bàsquet que els van donar consells. Els actes esportius es van complementar amb una xerrada destinada a les famílies on Fernando Romay y Elisa Aguilar van explicar com pares i mares s'han d'apropar amb els fills al esport amateur.

Amadeo Sampietro, el regidor delegat d'Esports de l'Ajuntament, va destacar el valor d'una iniciativa que arriba a Fraga per l'impuls registrat pel bàsquet en els últims anys. "Els equips de bàsquet estan treballant molt bé i la Federació ha estat sensible en aquest fet i per això comença aquí el programa. Per a nosaltres és tot un honor i una sort". José Miguel Sierra, president de la FAB ho confirmà: "Els més petits ho passen fenomenal. Als col·legis hi ha una inquietud per aquest esport en totes les categories i és un bon moment per al bàsquet a Fraga. Per descomptat, la Federació Aragonesa ha d'estar aquí per animar encara més les coses si és possible", explicà Sierra.

L'IEBC-IEA dóna exemplars de *Toca Manetes* a les escoles infantils i llars d'infants de Fraga

// REDACCIÓ

L'Institut d'Estudis del Baix Cinca IEA ha engegat una campanya de donació a les escoles infantils i llars d'infants de Fraga del cançoner *Toca manetes* de Josep Galan. L'IEBC, que és una entitat històricament compromesa en la nostra llengua i cultura, pretén amb aquesta acció contribuir al coneixement del nostre folklore per part dels nostres petits i al mateix temps, potenciar l'ús de la nostra llengua en l'àmbit escolar en els primers anys. Un dels projectes més recents de l'IEBC IEA, va ser la publicació de la versió infantil del cançoner tradicional del folklorista fragatí, Josep Galan. El llibre, en format d'àlbum il·lustrat, conté

una selecció de cançons típiques de Fraga i la comarca del Baix Cinca acompanyades de dibuixos de la il·lustradora Betania Zacarias. A més, disposa d'un CD en les gravacions d'estes cançons, fetes per alumnes i professors de l'Institut Musical Comarcal de Fraga. L'Institut d'Estudis del Baix Cinca IEA considera que aquest material pot ser molt útil a l'hora de contribuir a la transmissió generacional de la nostra llengua als nostres xiquets i a més, pot ser un important recurs educatiu per als més petits. Per això, l'IEBC IEA ha fet la donació d'aquest material de manera gratuïta al centres educatius infantils i primària que ho han demanat.

Trobada literària a Mequinensa amb el Club de Lectura d'Arbúcies

// AJUNTAMENT DE MEQUINENSA

Una trentena d'usuaris de la Biblioteca Rafael Vilà i Barnils d'Arbúcies van visitar Mequinensa per conèixer l'univers de Jesús Moncada. Es tractava d'una de les activitats d'inici de curs del Club de Lectura de la localitat gironina que s'ha fet coincidir amb la lectura d'una de les obres de l'autor mequinensà, concretament del llibre *Calaveres atònites*.

La ruta, en què també van participar els integrants del Grup de Lectura de l'Associació 'La Dona' de Mequinensa, es va iniciar amb la visita al complex museístic de la localitat i especialment al racó que el Museu d'Història dedica a Moncada on s'exposen objectes personals, pintures de l'escriptor o les traduccions d'algunes de les seves obres. Seguidament, es va recórrer la "Ruta literària" dedicada al gran autor de Mequinensa i es van visitar els carrers del Poble Vell desaparegut per la construcció del pantà de Riba-Roja i que tan bé descrivia

Montcada en els seus textos.

La jornada es va completar amb una lectura d'extractes d'obres de Jesús Moncada a la Biblioteca, on van participar membres dels grups de Mequinensa i d'Arbúcies.

Participants
de la Trobada
Literària a
Mequinensa
AJUNTAMENT DE
MEQUINENSA

Aquesta activitat forma part de l'acord d'agermanament formalitzat a l'octubre de 2003 entre tots dos municipis i que pretén promoure l'ús de la llengua catalana com a mitjà d'unió.

El Tronc de Nadal, un mite ancestral

// INSTITUT D'ESTUDIS DEL BAIX CINCA-IEA

Cagar el Tronc és una tradició nadalenca molt arrelada a Fraga i comarca i que compartim amb Catalunya i la resta de la Franja, però també amb l'Occitània francesa i la zona pirenaica d'Aragó.

El Tronc de Nadal, fins els dies de la introducció de la calefacció com ara ho entenem, era un gros tronxo que cremava en el fogaril de la casa i regalava calor, llum i dolços.

Tió, soca, xoca, tronca, toza, tizón, cachafuòc o soc de Nadal són les diferents accepcions amb que se'l coneix segons la zona o localitat.

El caràcter de celebració infantil que des de fa segles revesteix l'acte de fer cagar un Tronc per Nadal amaga al seu radere antigues pràctiques rituals precristianes dirigides a propiciar l'abundància i la cohesió familiar al començament de l'hivern.

A banda dels regals que cagava, en molts llocs era costum escampar-ne les cendres pels conreus i als estables, i fins i tot damunt dels llits, com un ritus per propiciar la fertilitat.

Moltes altres tradicions, totes d'origen pagà, celebren el Nadal al voltant d'un tronc. L'avet sota el qual podem trobar els regals del Pare Noel és el més conegut, però ni molt menys l'únic. Per exemple a Extremadura estaven molt esteses "las Hogueras de Navidad" on los tisons s'espargien pels sembrats per a que donessen bona collita.

Els presents, que se li han anat demanant al Tronc a cops de pal, ha anat canviant al llarg de la història, adaptant-se a les necessitats del temps. Si als començaments era sardines arengades, després van ser tarrons i dolços. Avui en dia són jo-

guines el que espera la canalla, encara que també els caga llamins de xocolata.

El problema del Tronc de Nadal és que no és del país de la Coca Cola i per tant la publicitat no s'ha fixat en ell com ho fa amb el Pare Noel i això comporta el desdeny a la curta i la desaparició a la llarga.

L'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA, conscients del significat antropològic de l'acte de cagar el Tronc i de la mil·lenària tradició que sobre això ha existit a les cases fragatines ha organitzat un acte d'exaltació del Tronc de Nadal. Es farà juntament amb l'Associació de Veïns i Amics del Casc Històric els dies 13 i 14 de Desembre en el marc del Mercadet d'Artesans. Hi estan convidats especialment tots els xiquets i xiquetes.

ESTAMPES RIBERENQUES

Totes les llengües són comuns // Quim Gibert

Matí d'estiu. Em dispo a fer un pagament en una de les agències bancàries del Cegonyer, Fraga. La noia que m'atén em demana que li parli en castellà. Li responc que no ho faré. La cara li fa un tomb: no sap que dir-me. Aleshores afegeixo que m'està entenent. No ho nega. Dies abans, la mateixa escena em va passar a la seu de La Comarca del Bajo Cinca/Baix Cinca. I, al cap d'un temps, es va repetir a l'oficina de gestió de l'aigua, també en el Cegonyer. En aquest darrer cas, qui em va atendre em va dir que era de Saragossa i que entenia el català: «veraneo en la Costa Dorada». Però que li parlés en castellà «por si acaso, puede ser que no capte alguna palabra». Juan Carlos Moreno Cabrera (Madrid, 1956), catedràtic de lingüística i assagista, és del parer que la ideologia monolingüista induïx a actituds i comportaments que contribueixen al mal funcionament social i a la manca de concòrdia: «moltes persones que han estudiat a Espanya inclús fins als nivells superiors, universitaris, sembla que no són capaces ni tan sols d'entendre llengües veïnes i pròximes a la seva».

Aquesta i altres disquisicions entorn l'hegemonia del castellà són exposades per Moreno Cabrera a *L'imperi de la llengua comuna. Guia de l'imperialisme lingüístic espanyol* (Voliana Edicions, Argenton 2014). En la introducció d'aquesta interessant novetat editorial, Silvia Senz, filòloga, diu que la reflexió sobre la natura del llenguatge sorgeix de les societats conqueridores, les quals van produir idees i mites que justificaven l'encimbellament de les llengües imperials: «una acció política deliberada ha fet, a més, que la llengua de conquesta arrelés i sovint fos acceptada com a pròpia per la població colonitzada».

En el cas del castellà, Moreno Cabrera atribueix les arrels de l'espanyolisme lingüístic en el magisteri de Ramon Menéndez Pidal, filòleg, i de Miguel de Unamuno, filòsof. Tant el galleg com

el basc parlen de les virtuts del castellà en l'àmbit internacional. Aquest aspecte m'ha recordat que, fa uns estius, una senyora castellanoparlant de Tarragona va tornar decebuda d'unes vacances en el pròxim Orient perquè, un cop en el destí turístic, ningú sabia parlar en castellà. Arran d'aquest viatge organitzat, la dona va constatar que la universalitat del castellà és un fal·làcia. Noto que encara no ha descobert però, que és monolingüe per haver-se deixat dur segurament per una educació basada en el tancament al plurilingüisme, malgrat tenir familiars catalanoparlants.

L'imperi de la llengua comuna queda estructurat, per capítols, segons els diferents dominis del castellà (filològic, històric, educatiu, econòmic...). L'autor del llibre va desmuntant la dèria de presentar el castellà com a una de les llengües superiors del planeta. I denuncia que aquests aires de grandesa siguin una justificació cultural de recolonització econòmica sobre les altres llengües peninsulars i americanes: «un dels mecanismes ideològics més recurrents de la nostra societat és el de presentar determinats interessos particulars com interessos generals».

En aquest sentit, Juan Carlos Moreno Cabrera considera que la política monolingüista de l'Estat espanyol ha estat «declaradament etnocida». La imposició del castellà a hores d'ara a la Franja de Ponent, per exemple, deixa en un 10% l'ús del català, com a llengua habitual entre els alumnes del CEIP San José de Calasanz de Fraga, col·legi que es defineix com a trilingüe (castellà, anglès, català). Segons la web de l'escola, en el mateix gràfic lingüístic també consta que un 16% dels alumnes fan servir tant el català com el castellà. La resta recau en un 64%, els quals s'expressen correntment en castellà i el tant per cent restant és atribuït a altres llengües (búlgar, àrab, romanès...). Mala peça al teler!

LLUÍS-XAVIER FLORES I ABAT, COORDINADOR DEL "CAMPUS DE MÚSICA I BALLS POPULARS" DE MÓRA D'EBRE

"La jota s'ha ballat a tot Catalunya, com al País Valencià i les Illes Balears"

// CARME MESSEGUER

Lluís-Xavier Flores i Abat (Alacant, 1975) és llicenciat en Filologia catalana, membre de l'associació etnogràfica Grup Alacant, director de la *Revista Valenciana de Folclore* i autor de nombrosos articles de caràcter etnogràfic i lingüístic, a més de ballador, cantador i músic tradicional; té el Diploma d'especialització en Filologia aragonesa; va fer una estada de tres anys com a lector de català i castellà a la Universitat de Kent a Canterbury, al Regne Unit. Actualment treballa com a professor de Llengua catalana i literatura en l'ensenyament secundari a les Terres de l'Ebre i coordina el treball "El patrimoni coreicomusical de l'antiga diòcesi de Tortosa", becat per la Generalitat de Catalunya, l'IRMU i el Museu de les Terres de l'Ebre.

L'estiu passat, entre el 16 i el 20 de juliol, el teatre "La Llanterna" de Móra d'Ebre va acollir la 2a edició del "Campus de Música i Ball Populars", amb una àmplia oferta de tallers de ball, cant i instruments tradicionals, a més d'altres activitats paral·leles, com la Vetlada de versadors o un *bureo* o ballada popular. En un insòlit moment de calma en l'atragada secretaria del Campus, vam aprofitar per conversar amb en Lluís-Xavier Flores.

P. *Lluís-Xavier, com va sorgir la idea del Campus?*

R. Mon germà Miquel (llegiu la Galeria de personatges de *TdF digital* 16) i jo vam començar en el món del ball i la música tradicionals valencians i vam anar compilant materials recopilats a Catalunya i Aragó per folkloristes i etnògrafs. A les Terres de l'Ebre vam descobrir que es mantenia la tradició del cant improvisat o versat, que és com es diu genuïnament en català. Els paral·lelismes amb la cançó versada a l'Aragó i el País Valencià eren evi-

dents i de fet anaven molt més lluny del cant. Aleshores vam entrar en contacte amb Sofia Morales, versadora i cantadora, i Sergi Masip, músic i lutier, tots dos ebrenques, que van entendre la nostra perspectiva del fet etnomusical. Llavors vam decidir agrupar-nos sota "Espai de So", col·lectiu amb seu a Tortosa, i començar a investigar i difondre el patrimoni etnomusical de les Terres de l'Ebre seguint criteris etnogràfics. Amb este objectiu, decidírem oferir tallers de balls tradicionals i instruments tradicionals de rondalla en diverses localitats ebrenques, a banda d'organitzar i participar en jornades i *bureos*, nom de les reunions socials amb ball i sopar en les comarques centrals catalanoparlants. El Campus va ser un pas més per donar a conèixer més enllà de les comarques ebrenques una tradició comuna, i així concentrar tots els tallers en l'espai i el temps. Ferran Roca, tècnic de cultura de l'Ajuntament de Móra d'Ebre i vinculat a la música tradicional, va fer possible la seua realització en oferir els espais del tea-

Ferran Roca, Lluís Flores i Sergi Masip, triumvirat que ha fet possible el Campus de Móra d'Ebre

CARME MESSEGUER

tre "La Llanterna", en un lloc estratègic respecte del conjunt de les anomenades Terres de l'Ebre i l'àmbit catalanoparlant.

P. *El "Campus de les Terres de l'Ebre" ha passat a ser el "Campus de les Terres de l'Ebre, Matarranya i Nord Valencià". Ens pots explicar per què?*

R. A les Terres de l'Ebre s'ha fet i es fa música folk de qualitat. Tanmateix, a diferència del que ha passat en altres zones on s'ha volgut actualitzar la música transmesa per via tradicional, ací, esta música de ri-proposta s'ha basat en els pocs elements que es coneixien, sense un treball previ de recollida i d'investigació del fet etnomusical, fet que hauria servit perquè el folk que s'ha fet s'hagués enriquit amb una tradició musical més ampla. L'establiment d'una Aula de Música Tradicional de la Generalitat a Tortosa tampoc no va acabar de suplir esta mancança. Tanmateix, les investigacions fetes al Matarranya, els Ports i el Maestrat ens ajudaven a entendre la tradició musical popular de les Terres de l'E-

bre, comuna al territori de l'antiga diòcesi de Tortosa, amb un patrimoni immaterial i material compartit que va més enllà de la música i del ball tradicionals, com tots sabem.

P. Podem parlar d'un revival de la jota?

R. La jota ha experimentat darrerament un procés de reivindicació a les Terres de l'Ebre, com a cant versat i com a ball. De fet es tracta d'una manifestació cultural tan històricament catalana com la sardana. En el cant versat l'aparició de diversos improvisadors ens fa ser positius quant a la recuperació d'este gènere. En el camp del ball, cal reconèixer la tasca de difusió de peces "folkloritzades" i les iniciatives de baixar el ball de l'escenari. A més a més, en el camp de la música folk, Quico el Cèlio, el Noi i el Mut de Ferreries han contribuït decisivament a fer-la coneguda per tot Catalunya. Tanmateix, diversos treballs d'investigació i activitats com les nostres presenten una tradició més variada.

En este sentit, cal dir que la jota s'ha interpretat a tot Catalunya, com també al País Valencià i a les Illes Balears, però també a tota la península Ibèrica. Lamentablement, el procés de reconstrucció nacional catalana iniciat amb la Renaixença va bandejar aquells gèneres que resultaven més incòmodes per estar relacionats amb gèneres populars hispànics, i grans estudiosos amb prejudicis, com Joan Amades, no van saber vore que la jota, com també altres peces, eren també autòctones catalanes en tindre unes especificitats pròpies.

P. Què es conserva en les comarques de la Franja d'aquesta tradició popular musical comuna a les terres de parla catalana?

R. Des del punt de vista etnomusical i etnoliterari la Franja oriental d'Aragó compta amb un patrimoni molt divers que ha estat difós gràcies a treballs corals d'investigació com ara *Lo Molinar* i *Bllat Colrat* i altres més locals que oferixen una visió gairebé completa a pesar que majoritàriament només arpleguen peces en llengua catalana. En l'àmbit del ball la realitat és una mica diferent, ja que gèneres tan autòctons a la zona i a la resta de la diòcesi com els antiquíssims balls festa major (el

Participants al Campus de Móra d'Ebre 2014

CARME MESSEGUER

ball de coques, el Polinàrio, el ball de la gaita) o balls com la jota, el fandango, la seguidilla, el bolero... només van ser constatats, sense ser estudiats i transcrits com mereixien. Un exemple ben conegut n'és la qüestionada labor de "recuperació" de peces feta pels "Coros y Danzas de la Sección Femenina", que té encara la seua continuació en algunes "rondalles" de la zona. Nosaltres pensem que la recuperació del patrimoni immaterial ha de comptar necessàriament amb el treball d'especialistes en la matèria per evitar caure en les errades que sovint s'han comés. En este sentit, el treball que fem des d'Espai de So i el Campus aporta est coneixement previ i el posa al servici de tothom que tinga inquietud per la recuperació i la revisió del seu patrimoni musical.

P. Ens pots fer una valoració d'aquest II Campus?

R. Molt positiva, sense cap dubte. Tripliar el nombre d'alumnes (quasi una quarantena) respon al contingut del cursos, el perfil del professorat i

el treball de difusió pel territori. Açò ens dona ànims per consolidar un espai de debat, reflexió i formació que considerem necessari no només a les comarques centrals catalanoparlants sinó a la resta de la catalonofonia.

P. Quines són les possibilitats i perspectives de futur de la música i el ball tradicionals?

R. Moltíssimes. Només cal fer una mirada a Mallorca, on s'ha acostat la gent jove a tradicions enteses com a pròpies de gent més gran, cosa que ha retroalimentat este patrimoni i l'ha actualitzat. D'altra banda, el caràcter transversal d'estos gèneres musicals beneficia la recuperació d'altres peces més locals, com ara balls-dances de festa major o danses rituals processionals, que també causen identitat i "fan poble". Pel que fa al cant versat, a les Terres de l'Ebre la jota encara no ha arribat a connectar del tot amb el públic més jove, com tampoc a l'Aragó, a pesar de la gran tradició que hi hagut i el seu component de crítica social.

SEGUIDILLES, FANDANGO, JOTA...

Abans de la moda del ball agarrat, les formes de ball que triomfaven a les nostres terres eren la tríada formada per les seguidilles –i la seua variant, el bolero–, el fandango i la jota, gèneres de procedència hispànica que es van popularitzar a casa nostra entre els segles XVIII i XIX. Una petita prova n'és el fet que en tot el domini lingüístic la paraula *jota* es pronuncia [x]ota, a la castellana, quan no *cota*, adaptació natural a la fonètica genuïna, mentre que la realització [ʒ]ota, a la catalana, és ben moderna.

Si les seguidilles són el gènere més antic, la jota és el més modern, com ho prova el fet que pervisqués fins als nostres dies i que se n'hagen conservat més variants. De fet, una de les primeres referències escrites conegudes és una condemna d'est ball a Calaceit feta l'any 1734 pel bisbe de Tortosa. En tot cas, a les nostres terres, la jota va ser, fins a començaments del segle XX, el darrer ball solt de parella i el ball de festa per excel·lència, amb un component espontani i lúdic que el Campus de música i ball populars de Móra d'Ebre ha volgut transmetre a alumnes i visitants.

En la mort d'Antoni Badia i Margarit

// ARTUR QUINTANA

El matí del diumenge dia 16 de novembre ens trobàvem a Barcelona, on havíem anat per a la Consulta, i vam sentir que Catalunya Informació difonia la notícia de la mort aquella matinada de n'Antoni Badia a Barcelona mateix. La sala de vetlla era al Tanatori de les Corts i la cerimònia fúnebre es faria l'endemà a les cinc de la vesprada, quan nosaltres ja estaríem de tornada, al migdia, al Palatinat, i no hi podríem ser. No podíem fer altre sinó anar al Tanatori de les Corts. Amb n'Antoni Badia m'unien força lligams: havia estat alumne seu a finals dels cinquanta, havíem fet excursions plegats –en recordo especialment una al Cavaller de Vidrà–, em va dirigir la tesi sobre el català de la Codoñera, i va ser a casa nostra quan els Jocs Florals de l'Exili a Tübingen. El darrer contacte amb ell el vaig tenir quan fa uns quatre o cinc anys li vaig demanar, si estaria d'acord en què jo fes passos per a reeditar els seus treballs sobre l'aragonès. Em va dir que fóra cosa molt del seu grat. He fet alguns passos: fins ara debades. Des d'ací torno a llançar el projecte, per si algun lector-editor s'hi decideix. Fóra una bona manera de retre-li el degut homenatge i de dotar-nos d'uns materials seus que freturarem els aragonesistes i que fan de mal trobar.

En Badia havia nascut a Barcelona el 1920 en una família de la mitjana burgesia de fidel i oberta tradició montserratina. Va ser dels de la Quinta del Biberó a la Batalla de l'Ebre, i al poc temps, com quasi tots els supervivents, i els que hem vingut després, va servir a les tropes del Generalíssim, com tothom, repetixo. Estudià Romàniques a la Universitat de Barcelona on hi va fer una carrera fulgurant: l'any 1948, quan en tenia 28, ja hi era catedràtic de Gramàtica Històrica Espanyola. En escassos vuit anys havia enllestit la carrera, el doctorat a Madrid –l'únic indret on era possible de doctorar-se aleshores–, i guanyat les oposicions a càtedra. El 1977, per concurs de trasllat, va obtenir la càtedra de Gramàtica Històrica Ca-

talana a la Universitat de Barcelona, on es jubilaria. En els difícils anys de la dita Transició, de 1978 a 1986, va ser rector de la seua universitat. Era considerat *home de pacte* i bon diplomàtic. A més del propi doctorat de Madrid era doctor h.c. per moltes altres universitats, des de Salzburg a Alacant, membre de l'Institut d'Estudis Catalans, on va ser president de la Secció Filològica, i membre també de moltes altres acadèmies, entre les quals corresponent de la Real Academia de la Lengua. Badia va ser l'home que va aconseguir de mantenir una mínima presència oficiosa dels estudis de català a la universitat, encara que en els anys més negres del primer lapaïsme –la dècada dels quaranta i principis de la dels cinquanta– aquesta presència no fos poca cosa més que la seua persona. Tanmateix aviat va aconseguir d'introduir a la Secció de Romàniques l'assignatura de Gramàtica Històrica Catalana, que ell mateix impartia, en castellà evidentment. Altrament la presència universitària del català en aquells anys només persistia en els Estudis Catalans, clandestins és clar, que dirigia en Ramon Aramon a l'Institut d'Estudis Catalans. En Badia va ser el pont oficialista, gairebé únic dic, entre els filòlegs catalans d'abans de la Guerra –els Fabra/Coromines i els Alcover/Moll/Sanchis– i els que han vingut després –els Colon, Carbonell, Veny, Comas, Molas, Moran...– molts d'ells, sinó tots, deixebles seus.

En Badia era un romanista complet: coneixia totes les llengües romàniques –del gallec a l'oest al romanès a l'est– i hi treballava, encara que majoritàriament es dedicà a les de la nostra Península. La

Antoni Badia i Margarit
DIARIEDUCACIÓ.CAT

seua tesi *Los complementos pronominalo-adverbiales derivados de IBI e INDE en la Península Ibérica* tracta de tots els romanços ibèrics amb temes de gramàtica històrica, però també actual, i de dialectologia, temes als quals en Badia es mantindrà fidel tota la seva vida, si bé no en seran els únics, ni de bon tros. Fa estudis aprofundits de fonètica, s'inicia a l'estructuralisme i és dels primers, sinó el primer, de fer-ho per al català, fa repetides incursions pels camps de la toponímia i l'antroponímia, treballa intensament en la preparació del *Nou Atlas lingüístic del Domini Català* i en fa algunes enquestes, introdueix la sociolingüística aplicada al català amb les primeres grans enquestes sobre *La llengua dels barcelonins* (1969) i serà el fundador i gran animador del Grup Català de Sociolingüística, que continua a hores d'ara ben actiu. Entre els seus treballs de sociolingüística s'ha d'esmentar sobretot *Llengua i cultura als Països Catalans* del 1964. En Badia pertanyia a aquests investigadors catalans que havent de viure en un quasi permanent lapaïsme s'hi han sabut sobreposar amb 'ciència i passió'.

La llengua aragonesa és present, abundantament, en l'obra d'en Badia, perquè és a l'Aragó, com declarava

en el seu pròleg del 1990 al llibre d'en J.R. Bada *El debat del català a l'Aragó (1983-1987)*: “on m’iniciaria en la tasca, delicada i atractiva, de fer enquestes dialectològiques; en efecte, a l’estiu de 1944 vaig visitar 14 localitats del nord (entre Ansó i Benasc) i de l’est (de Benasc a Peralta de la Sal i Sanui) de l’Aragó, a la recerca de dades per a la meua tesi doctoral i per als meus fitxers de geografia lingüística”. A més, doncs, d’incorporar aquests materials a la seva tesi, va escriure uns quants articles de dialectologia i sociolingüística –*avant la lettre*– aragoneses i la monografia *El habla del valle de Bielsa (Pirineo aragonés)*; va tenir la immensa sort d’investigar a Bielsa quan l’aragonès era ben viu per tota la vall. I també, quan calia, sabia posar les coses al seu punt: a l’octubre del 1979 vaig assistir a Andorra la Vella, en el marc d’un congrés de català, a la conferència de l’hispanista saragossà Juan Antonio Frago, que va afirmar que l’aragonès no es parlava enlloc. En Badia li va haver de recordar que no era pas així i que a les altes valls pirinenques l’aragonès seguia essent una llengua viva. En Frago, conegut també com a lapaïsta, com que sabia dels estu-

dis aragonesos d’en Badia, no va tenir altre remei que rectificar i donar-li la raó.

En el camp de la catalanística en Badia és conegut sobretot, a més dels treballs que ja abans he citat, per dos grans manuals: *Gramàtica històrica de la llengua catalana* 1950. Reeditada diverses vegades en versió catalana, ofereix molt més que no indica el títol, ja que a més de ser una excel·lent gramàtica històrica del català, n’és també un molt bon manual de fonètica i un no menys bon manual de dialectologia. L’altre manual és la *Gramàtica Catalana* (1962) i la seva reedició en català del 1994, completament reelaborada. Ambdues obres són de sempre llibres meus de capçalera. Cal afegir els treballs seus sobre els primers segles del català, que presenta en dos camps: el català occidental menys romanitzat, i l’oriental més fidel al llatí. Va ser el descobridor, editor i investigador permanent de *Les regles d’esquivar vocables*, l’important apologia renaixentista de la llengua.

Sobre el nostre català de l’Aragó en Badia va fer treballs de camp en la dècada dels quaranta en algunes localitats de la frontera lingüística de la Ribagorça i la Llitera i es troben

moltes referències a tots els parlars franjatins a la seua *Gramàtica històrica* del 1950. Va dirigir dues tesis doctorals sobre el català del Mataranya, la d’en Joaquim Rafel i Fontanals, tan esplèndida, i la meua ja esmentada. El 1985, en ocasió del II Congrés Internacional de la Llengua catalana, del qual era president, va venir a la Franja dues vegades, o potser més. Però els aragonesos el recordarem sobretot pel seu pròleg al llibre abans esmentat d’en J.R. Bada, especialment quan escriu: “Les dues idees centrals de la política duta a terme [pel conseller J.R. Bada] són: 1) Els parlars de la Franja, que no són tan heterogenis com hom pretenia, pertanyen a un sistema coherent (que és la llengua catalana); 2) la filiació romànica d’aquests parlars és exclusivament lingüística (i no compromet de cap manera la condició d’aragonesos dels que s’hi expressen). Tan senzill que és, i tan difícil que era de reconèixer-ho!” Era i segueix essent una clara al·lusió al lapaïisme permanent que patim, i que darrerament s’ha desbraguetat del tot. Convé que en la nostra lluita quotidiana per la llengua catalana no oblidem les assenyades paraules del professor Badia.

TOT ENSENYANT LES DENTS

El dia que vaig perdre els calçotets *A A.M. Badia i Margarit, in memoriam // Ramon Sistac*

M’emparo, com sempre, en la canongia de ser dels darrers a enviar l’article a la revista, la qual cosa em permet de llegir abans els dels companys a les proves i jugar, doncs, amb avantatge, perquè ja sé a priori de què parlen i de què no parlen. És per això que, tot i dedicar-lo a Badia i Margarit, no faré un article biogràfic, com el del pis de dalt, o encomiàstic, com el de l’antepenúltima pàgina, i em limitaré a un record anecdòtic de la meua relació amb el que em va ser professor, primer rector i, des de 1999, company de taula de les reunions del ple de la Secció Filològica (i també de la taula de després, la de dinar). Deixo doncs testimoni del sentiment per la pèrdua de qui per a tots nosaltres va ser sempre “el Doctor Badia”, exemple de pulcritud i mesura i, ahora i segons etiqueta pròpia, particip d’aquella “ciència i passió” que ha inspirat la lingüística catalana moderna. Un sentiment de pèrdua que creix quan penso que, si hagués viscut una mica més, no s’hauria perdut el futur que no tinc cap dubte que espera al poble català, futur que ell tant ha contribuït a escriure.

Però anem a l’anècdota, que també els records necrològics han de tenir un contrapunt alegre. Per a un investigador universitari, la lectura de la seua tesi doctoral es pot considerar la “posada de llarg” acadèmica: normalment només ho fas un cop a la vida, reps el títol de doctor i, a més, se t’obren noves

perspectives professionals. És lògic, doncs, que en un cas així et poses nerviós. I, aquell matí d’estiu, jo no tocava vores. Em vaig vestir amb presses amb la roba nova que tenia preparada sense comptar que, possiblement pels nervis, m’havia aprimat. De roba interior, vaig agafar sense mirar-m’hi la primera que vaig trobar al calaix. Més tard, a la Sala de Graus de la Universitat m’esperava el tribunal, uns quants amics i col·legues, la dona i el pare. Vam seguir tot el protocol i vam fer tot el que calia. En el torn de preguntes del tribunal, en Badia, que n’era el president, va estar especialment crític amb la meua feina amb la qual cosa jo, insegur de mena, encara em vaig posar més nerviós. Després de les rèpliques el doctorand i el públic han d’eixir de la sala perquè el tribunal pugui deliberar. En acabat es torna a entrar a sentir el resultat. Tots drets i amb actitud respectuosa, com mana la tradició. Mentre sentia el veredict de boca del Dr. Badia es va produir la desgràcia. La goma dels meus calçotets estava passada, i en aquella època es portaven els pantalons amplosos, gairebé com bombatxos. Els calçotets van anar relliscant fins a penjar de l’entrecreix dels pantalons. Crec que ningú se’n va adonar, però la processó anava per dins.

I així vaig ser el primer doctor que rebia el “cum laude” amb el cul a l’aire. A en Badia no vaig gosar explicar-li-ho mai.

Marxa Solidària Contra el Càncer a la Llitera

// JOSEFINA MOTIS

El diumenge 19 d'octubre a Binèfar es va organitzar una "caminada contra el càncer". Per tenir en compte el que s'ha vençut amb la lluita contra la malaltia, i el que queda per lluitar, sent que a quasi totes les famílies d'una manera més o menys propera els hi ha tocat, o els hi toca, viure amb aquesta realitat.

Va ser la Caminada de la Solidaritat, apostant per l'esperança de vida, per a la que, la col·laboració i recolzament a la investigació, més l'atenció als malalts i als familiars és vital.

Es va organitzar des de Binèfar amb un excel·lent equip de voluntaris entre els que formava part Yolanda Vidaler –presidenta de la Associació contra el càncer de Binèfar i comarca–, l'Ajuntament d'aquesta localitat que va organitzar l'estructura necessària per que el recorregut estés sota control, compaginant-lo amb el tràfic; el club Llitera Muntanya amb voluntaris per delimitar el recorregut de la marxa, i un considerable nombre de comerços i empreses que donaren suport la iniciativa.

Agustín Aquilué, alcalde de Binèfar, ressaltà que aquest poble sempre ha estat una localitat solidària. Merche Martínez regidora d'Esports de l'Ajuntament destacà que va ser la cita esportiva més nombrosa que mai. El president del club Llitera Muntanya digué que la implicació popular i social va ser exemplar amb aquesta caminada popular.

El recorregut era de 7 kilòmetres. S'iniciava la plaça d'Espanya on era la cita. Després s'enfilava per l'avinguda del Pilar i carrers següents arribant fins a una rotonda on surten la carretera de Tamarit i el camí d'Algaió. Retornat a la plaça d'Espanya.

Els participants eren de Binèfar, de tota la Llitera i baix Cinca, acompanyats per Policia Local i la Creu Roja amb nombrós voluntariat. Molts portaven samarretes verdes de la Associació Espanyola Contra el Càncer d'unes activitats que es celebren cada any a Tamarit titulades *Pedalea, patina, corre, camina*.

Es venien dorsals per als partici-

pants, o per persones que volien col·laborar en recollir diners. Es van recollir quasi 6.000€ per a l'AECC per invertir amb temes d'investigació i ajuda a famílies.

El gran nombre de participants que van acudir a la Plaça d'Espanya abans de les 9 del matí va superar totes les expectatives. Es va retardar la sortida per aquesta causa, però amb molta satisfacció. Sembla que estaven prevists entre 600 o 700 màxim i van ser uns 1.300 participants en aquesta primera edició de la Caminada Solidària Contra el Càncer.

Gran expectació per 'La lliterana, marxa BTT'

// J. ESPLUGA TRENC

El passat diumenge 2 de novembre va tenir lloc la 15a edició de La Lliterana, una cursa de bicicletes de muntanya que des de 1998 organitza l'Almacelles Pedal Club, i que des del 2005 es fa amb la col·laboració de l'Ajuntament d'Alcampell, lloc estratègic d'accés als senders i ca-

Participants de la cursa La Lliterana
LALLITERANA.COM

mins de l'agrest zona de les Gesses. La cursa és una feliç activitat transfronterera, que va travessar els termes municipals d'Alcampell, Albelda, Baells, Tamarit, Sant Esteve i Peralta de la Sal.

La Lliterana ha esdevingut una marxa BTT de referència en l'àrea de Lleida i d'Oscà, idònia pels seus exigents desnivells, que aplega en cada edició més participants, més de tres-cents en la d'enguany. Aquest any, a més, la marxa BTT es va complementar amb una cursa de muntanya a peu ("Trail running"), que en paral·lel a la de les bicicletes va congrega un

centenar de corredors a camp través.

La ruta en bicicleta tenia 3 circuits, un de curt de 24 km i un desnivell positiu de 507m, un de mitjà de 40 km i desnivell de 939m, i un de llarg de 67 km i desnivell de 1.487m; mentre que la ruta a peu disposava de dos circuits, un de curt d'11 km i desnivell de 169m, i un de llarg de 21 km i 615 m de desnivell. De sobres per acabar fet pols.

La cursa va generar una gran expectació, va comptar amb nombrosos voluntaris locals que preparaven menjar, posaven senyalitzacions, donaven suport als punts d'avitallament, recuperaven corredors despistats pels camins, i els aplaudien d'allò més quan destrossats creuaven la línia de meta. De vegades és bonic veure patir els altres.

lafranja.net celebra la seua dècada de consolidació

// NATXO SOROLLA

Lo Català a la Franja és una web que recopila informació sobre la Franja i les seues comarques, conté informacions sobre llengua, activisme, lleis de llengües i LAPAO, literatura, recerca, i evidentment, sobre el propi territori del Matarranya, Baix Cinca, Llitera i Ribagorça, a més de les relacions de la Franja amb Aragó, amb Catalunya o amb el País Valencià. Però a més, també estem molt orgullosos dels documents estàtics que hem anat fent: delimitació de les poblacions de la Franja i propostes del seu nom en català, avals per al nom de la llengua, o la recopilació de debats sobre la Llei de llengües a Aragó.

La informació es pot seguir també per Facebook, Twitter, Subscripció per correu a lafranja.net, RSS, o de manera més esporàdica, difusió a la llista de la ICF. Actualment la web recopila unes 1.400 notícies anuals, que venen a ser 4 notícies diàries. Les visites superen les 100 diàries, que es converteixen en 40.000 visites anuals. Dels moments recents, el de major activitat va ser l'aprovació de la segona Llei de llengües i la polèmica del LAPAO, que va comportar pràcticament 9.000 visites en un mes (maig de 2013). Un dels orgulls més importants ha estat viure un moment en què un conegut m'explica a mi que hi ha una web que està molt bé sobre informació de la Franja, que es diu Lo Català a la Franja, etc.

El projecte va nàixer perquè Xavier Vila em va proposar que recopilara informacions sobre la Franja de cara a la meua formació de doctorand, i vaig aprofitar la proposta per a compartir-les a Internet. La web va iniciar el seu recorregut com Catalarago al servidor gratuït Mallorcaweb, mitjançant una web estàtica feta manualment i en html per complet, i que per tant, costava de mantenir al dia. A més, inicialment es volia redactar les notícies, així que el cost de manteniment era molt alt. El moment dels primers

passos era de màxima efervescència, i així ho demostren les dues primeres notícies redactades [4/7/2003]: “Marcelino Iglesias es compromet per segona vegada a tirar endavant la llei de llengües” i “Apareix lo web de FACAO”. Poc temps més tard les notícies es van passar a gestionar des d'un bloc de Blogspot, i al poc temps tot el sistema es consolidà, el 4 de novembre de 2004, amb Balearweb (ja no funciona), i l'any 2009 migra per complet al sistema WordPress i amb domini propi, que és com el coneixeu en l'actualitat: lafranja.net.

Sense èxit, el projecte ha intentat des d'un inici ser completament col·laboratiu, amb l'aportació de diferents persones del territori. El fet de no aconseguir-ho segurament ha esta darrere del biaix matarranyocèntric que tenen les informacions. També és per esta proposta inicial que fins ara s'ha mogut en l'anonimat. Amb tot, lafranja.net té webs i persones amigues, que aporten part de la informació: des de Les Notícies de la Terreta, fins Lo Finestró de Gràcia o els correus reenviats per Lluís Rajadell, i més recentment, les notícies del Moviment Franjolí per la Llengua. A més, les fonts d'informació són la premsa, enllaços a Twitter, recopilatoris de RSS...

Un dels punts crítics de la web és que, a pesar de rebre moltes visites, no ha aconseguit un nivell significatiu de comentaris i d'interaccions. Sé que les visites de les estadístiques són fiables perquè la web ha petat dues vegades molt recentment: el dia

lafranja.net
en el seu
aspecte
actual

de l'aprovació de la Llei de llengües de 2013 (PP/PAR) i l'últim 11 de setembre (?). I en les dos ocasions he rebut comentaris de gent que diu entrar-hi tots els dies i que no funciona. La web ha viscut hackejaments, querelles de grups ultra, correus intimidatoris de mitjans que no volien ser citats, denúncies que els 50€ del domini i servidor que pago anualment dels meus estalvis eren poc menys que del Dimoni (català, clar)... A més, en algun moment el nivell de notícies sobre les relacions entre Aragó i Catalunya, en què han utilitzat la Franja com a moneda d'intercanvi, ha estat esgotador: els ditxosos Béns de la Franja, que van superar la capacitat de l'administrador per a recopilar totes les “notícies” que apareixien, i que actualment pareix que ja no tenen importància. Una qüestió bàsica per a entendre per què ara no hi ha aquell allau de notícies, a pesar que els Béns estan al mateix lloc, és que els partits que les removen ara tenen el Govern en les seues mans.

En tot cas, lo projecte de lafranja.net es manté, i esperem complir moltes dècades més! Per molts anys!

Celebració de l'Any Desideri Lombarte a la Universitat de Saragossa

// RUBÉN EZQUERRA GARRIDO I JAVIER GIRALT LATORRE*

El passat 13 de novembre, a l'Aula Magna de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Saragossa, vam poder gaudir de la recitació d'un recull de poemes de Desideri Lombarte a càrrec del Duo Recapte, dins el marc d'actes que s'han dut a terme aquest any, per tal de commemorar el 25è aniversari de la seva mort, arreu de les terres de la Franja i a la mateixa ciutat de Saragossa. D'aquesta manera, el departament de Lingüística General i Hispànica va voler que

“l'Alma Mater” aragonesa donés un merescut homenatge al poeta matarranyenc.

El grup format per Antoni Bengochea (veu) i Màrio Sasot (bandúrria) va fer un petit recorregut per la vida i l'obra de l'autor de Pena-roja, fent més comprensius els textos recitats, i ens van delectar amb una representació poètica teatral i musical, on van demostrar un domini absolut de la interpretació en els dos vessants esmentats. Val a dir, a més, que ho aconseguiren davant un nombrós públic d'estudiants de la facultat de lletres majoritàriament castellanoparlant.

Aquesta actuació del Duo Recapte, organitzada pel Departament

Actuació del Duo Recapte a la Universitat de Saragossa
DUO RECAPTE

de Lingüística General e Hispànica, es va inserir, a més, com a activitat acadèmica dins les assignatures de Llengua Catalana, Literatura Catalana i Literatura en Aragón del Grau en Filologia Hispànica. I es va poder dur a terme gràcies al patrocini del Vicerrectorado de Cultura y Proyección social i la col·laboració del deganat de la Facultat de Filosofia i Lletres i el departament de Filologia Espanyola.

Els alumnes que van assistir a l'acte van haver de fer posteriorment un treball sobre l'obra i la figura del poeta de Pena-roja dins l'activitat reglada en les seues respectives matèries.

*Rubén Ezquerro Garrido és Estudiant de Filologia Hispànica
Javier Giralt Latorre és Professor de la Universitat de Saragossa

DONES

Xiaolan Zhao // M. Llop

Nascuda a la Xina, va estar educada en la medicina tradicional del seu país. Actualment treballa a Canadà, i des de fa setze anys té una clínica pròpia. És considerada com una de les doctores més populars en el món de la medicina alternativa. Ha tractat i curat a milers de persones que patien fatiga, a dones amb síndrome premenstrual o d'altres problemes ginecològics, càncer... Quan va marxar de la Xina per viure a l'Amèrica del Nord, va observar que hi havia malalties molt esteses al món occidental però que no són freqüents a l'orient. Va estudiar les causes i les possibilitats de cura d'aquestes malalties, i especialment en les dones. La doctora Xiaolan Zhao considera que les diferents etapes de la vida de la dona en la cultura occidental es consideren patològi-

ques i requereixen tractament específic amb administració d'hormones, antidepressius, somnífers... La medicina tradicional xina considera les diverses fases com evolució natural i ofereix sistemes per a facilitar aquest camí. Mitjançant pràctiques molt antigues destinades a buscar l'harmonia dels “tres tresors” (tres nivells d'energia: físic, mental i espiritual) ensenyar a abordar i superar les etapes vitals crítiques. A més de curar malalties, també ensenya a trobar més equilibri emocional i augmentar la vitalitat. Algunes de les seues pràctiques inclouen l'administració d'herbes i infusions, automassatge, etcètera. Us recomano el seu llibre: *Medicina tradicional xinesa per a la dona*. Una petita joia que pot ser un bon regal de Nadal!

Passió per les excavacions

// MÀRIO SASOT

El 30 d'octubre morí a Saragossa, víctima d'un càncer de pulmó, l'arqueòleg i historiador barceloní Vicente Baldellou Martínez, que va dirigir durant 40 anys el Museu Arqueològic d'Osca. Tot i la tasca vertebral de difusió i promoció d'aquesta disciplina que va realitzar en aquesta institució, Baldellou es va considerar sempre un arqueòleg de camp, de brotxa i quadern, sempre al peu de les prospeccions. Al llarg d'aquests quaranta anys en actiu va dirigir i va obrir nombroses excavacions, la majoria d'elles a la província d'Osca, on va protagonitzar importants troballes com les pintures rupestres del riu Vero o el jaciment neolític de la Cova de Chaves.

També va impulsar, des del seu càrrec com a responsable del Museu d'Osca, la compra de peces pertanyents a Vil·la Fortunatus que es consideraven perdudes, com la re-

presentació d'Atis, i un Doff i l'Amoret que el cavalcava i que ara es poden veure a les seues vitrines.

Ja en les dècades dels 70 i 80, Baldellou, que era membre de l'Institut d'Arqueologia i Prehistòria de la Universitat de Barcelona, va escometre l'exploració definitiva de totes les coves que vorejaven el riu Vero, sovint usant tècniques muntanyenques.

Entre les joies descobertes en destaquen les empremtes de mans en negatiu a la cova del Trucho, l'única que hi ha d'art Art Paleolític i on es van trobar restes d'una estructura de llar d'aquest període.

Baldellou va confessar que era excepcional que hi hagués més de seixanta estacions pintades en un territori geogràfic tan limitat, on coexisteixen els tres tipus d'Art Prehistòric que es coneixen a la Península Ibèrica. "És com si s'hagués ce-

Vicent
Baldellou
E.S.

lebrat una trobada d'artistes vinguts de diferents llocs i s'haguessin posat a pintar com a bojos".

Pel que fa al jaciment del Neolític de la cova de Chaves, va ser pràcticament destruït en 2007 durant les obres de condicionament d'unes pistes d'aquella zona.

L'arqueòleg barceloní va ser, a més, autor de nombroses publicacions. A més de dirigir la revista *Bolskan* d'arqueologia, de l'Institut d'Estudis Altoaragonesos, va publicar centenars de llibres, monografies, articles i treballs especialitzats.

U12

Nadal: de l'Avent a l'Epifania // Esteve Betrià

En la tradició cristiana, l'Advent és el període de temps que comprèn les quatre setmanes prèvies a la Nit de Nadal. Com sempre, el primer dels quatre diumenges que abraça l'Advent –aquest 2014, el 30 de novembre– ha assenyalat l'inici del període de 24 dies que precedeix l'arribada del Nadal, el qual abastarà 13 dies més, com sempre fins a l'Epifania del 6 de gener del nou any. No convé oblidar que el Nadal, encara que incloga diverses celebracions en dos anys consecutius, ha tingut sempre una denominació unitària, en singular, en la nostra llengua. Així cal parlar del Nadal i desitjar un Bon Nadal!, i no pas uns *Bons Nadals!*, tot i que en castellà siga el plural *Navidades*. Esclar que si ens estimem donar un aspecte de pluralitat al nostre missatge de bons desitjos sempre podem fer servir el genèric *bones festes*; i tothom content.

Els dies de Nadal és un període de celebracions marcadament familiars i íntimes que, com tantes festes tradicionals, es troben associades a un ric patrimoni lingüístic i cultural propi i popular. Un llenguatge que en el cas del català –i més a les nostres comarques– pateix un lent i constant procés de deteriorament i de progressiva i aparentment imparable substitució lèxica i cultural.

Així, de seguida ens adonarem que la tradicional Nit de Nadal cada dia més rep el nom de la *Nochebuena*; o pitjor encara, la *Nitbona*. Per fortuna, aquesta singular nit també és la nit en què la canalla fa cagar el Tió (o la Tronca, si sou a la Ribagorça; o el Tronc, si sou en poblacions més meridionals), una tradició que en nombroses poblacions de les nostres comarques encara es manté amb prou vigor.

Potser si després d'haver superat els efectes del dia de Nadal (o dels dos dies de Nadal, si és el cas) fem cap a la Nit de Cap

d'Any (o al Ninou, en poblacions ribagorçanes) sentirem qui la denominarà la *Nochevieja*, o pitjor encara, la *Nitvella*. Estareu amb mi que la *Nitvella* i la *Nitbona* no són altra cosa que dues gens reeixides i innecessàries adaptacions, totalment alienes a la nostra tradició cultural i lingüística.

I potser la Nit de Cap d'Any ens prendrem dotze grans de raïm, tal com fa, des de les acaballes del segle XIX, bona part del món hispànic per celebrar l'arribada del nou any. Doncs bé, des de fa pocs anys se sent en algunes localitats del nostre entorn que prenem les *Uves*; això sí, amb morfologia i accent propis del català occidental, per referir-nos a la festa que se celebra a propòsit del canvi d'any.

I no ens adonarem i en cinc nits més del nou any i alguns assistirem a la recepció de Melcior, Gaspar i Baltasar, personatges nadalencs més coneguts a les nostres comarques com los Reixos, una denominació que tot i estar amenaçada per la denominació més general dels tres *Reis Mags* –segurament per imitació dels *Reyes Magos* del castellà– o el que sembla més nostrat, els Reis d'Orient. Tanmateix, sembla que a les nostres comarques occidentals los Reixos presenta una bona salut. I l'endemà, lo dia els Reixos, i ja hauran finalitzat les festes del Nadal de 2014.

En fi, en aquest número de *Temps de Franja* de desembre vull fer-vos arribar un munt de bons propòsits i desitjos per a les festes i per a l'any que som a punt d'estrenar. I que el nou any siga una mica més propici per al país i per a la nostra maltractada llengua, que no pas el que som a punt de tancar. Ja sabeu: bon Nadal i feliç any nou!

Ciutadans de la Franja signen un manifest de suport al procés sobiranista català

// REDACCIÓ

A principis de novembre es va fer pública una declaració en què una trentena de ciutadans de les diverses comarques de la Franja donaven suport al procés independentista català. Els signants, “en tant que components de la comunitat lingüística catalana i participants de la catalanitat”, defensen aquesta declaració de suport al procés cap a la independència “perquè es produeixin aquells efectes positius també a la Franja”, ja que “el futur de la Franja està lligat al futur de Catalunya” en diversos àmbits: “econòmic, empresarial, cultural, lingüístic, social, educatiu i sanitari”.

Entre els signants hi ha alguns noms que els lectors d'aquesta capçalera coneixen a bastament. En concret, van firmar el document aquestes 36 persones: Francesc Ricart (Baix Cinca), Silveri Gómez (Baix Cinca), Marta Canales (Baix

Cinca), Quim Gibert (Baix Cinca), Carles Barrull (Ribagorça), Josepa Vilar (Baix Cinca), Paulí Fontoba (Matarranya), Susanna Barquín (Baix Cinca), Àngel Soro Gallinad (Baix Cinca), Francesc Blanch (Llitera), Joaquim Montclús (Matarranya), Júlia Laforga (Llitera), Francesc Serés (Baix Cinca), Guillem Arnau San Martín (Baix Cinca), José Miguel Gràcia (Matarranya), Maite Alastruey (Llitera), Mercè Gimeno (Matarranya), Ricard Solana (Matarranya), Ascensión Riu (Llitera), Cèlia Badet (Matarranya), Carles Pascual (Ribagorça), Dolors Guiral (Baix Cinca), Ramon Pedro Roy (Ribagorça), Luís Puchol (Matarranya), Eva Roselló (Matarranya), Manel Riu (Ribagorça), Mir Roy (Ribagorça), Josep Galan Pérez (Baix Cinca), Sebastià Aguilar (Llitera), Josep Mesalles (Baix Cinca), Artur Quintana (Matarranya), Aurora Fontoba (Matarranya), José Ramon Estupiñà (Matarranya), Antonio Joaquín Abàs (Matarranya), Marcel Pena (Llitera) i Josep Maria Moré (Ribagorça).

DECLARACIÓ FRANJA DE PONENT

Els sotsignats considerem que el futur de la Franja de Ponent està lligat al futur de Catalunya i que l'hem de compartir en els àmbits econòmic, empresarial, cultural, lingüístic, social, educatiu, sanitari...

Catalunya està vivint el procés cap a la Independència que tindrà unes conseqüències indiscutibles que afectaran tot l'àmbit lingüístic català.

Per aquesta raó, els ciutadans originaris de les comarques de la Franja que signem aquest document creiem convenient i necessari fer aquesta declaració de suport al procés i perquè es produeixin aquells efectes positius també a la Franja.

Aquesta declaració vol ser una constatació del nostre interès i implicació en el procés en tant que components de la comunitat lingüística catalana i participants de la catalanitat.

Franja de Ponent, 3 de novembre de 2014

El text va ser notícia a diversos mitjans catalans, entre d'altres Catalunya Ràdio o Nació Digital.

Per una altra banda, diversos ciutadans del País Valencià que formen part de la Plataforma pel Dret a Decidir també han donat suport al procés català a través d'un comunicat, segons informa el digital *Vilaweb*.

NO SOM D' EIXE MÓN

Lleialtat: gràcies doctor Badia // Francesc Ricart

Ens ha deixat el Doctor Antoni M. Badia i Margarit. Un savi al servei de la llengua i d'un poble, un lingüista de primera línia, reconegut arreu del món de les llengües romàniques. I al servei d'un poble, del poble català, que parla una de les llengües romàniques, la seva, la nostra. L'any 1986 va presidir el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, el primer havia estat el 1906. El protagonista del Congrés era la llengua catalana en tots els àmbits, des de la normalització lingüística, el concepte emergent d'aquells moments, fins a l'àrea de Mitjans de comunicació i Noves tecnologies... I hi era tothom convocat, de Salses a Guardamar; fins i tot l'Aragó, en representació del govern del qual hi intervingué José Bada. De les comarques de la Franja hi vam assistir un bon grapat de persones, il·lusionades d'allò més perquè eixíem a la foto de la llengua catalana, hi érem, se'ns hi comptava.

La distància entre els dos congressos posava en evidència els grans canvis de les circumstàncies, d'una societat en bona part analfabeta, a una societat de la comunicació; avui els canvis són més dràstics, en plena globalitat i en l'era digital, i no sabem si mai caldrà tornar a convocar un tercer Congrés, però és del tot evident que cal endreçar moltes actituds personals i col·lectives per salvar la llengua catalana, la d'aquest racó del món que tenim la sort de viure.

El meu record de Badia i Margarit se centra en el seu missatge de la lleialtat lingüística. Lleialtat, d'acord amb les paraules que tanquen la Convocatòria del Congrés, signada a Poblet, el 30 de juny de 1985: "...un estímul per a la seva normalització

sociològica.", la gran preocupació, doncs, ja no era salvar els mots, com diu el poeta, aleshores i ara vol dir emprar els mots, usar la llengua sempre, arreu, de manera normal, en tots els àmbits, dignament; lleialment, hi afegeixo, de bracet amb el Dr. Badia.

Penso en un dels arguments més recurrents per defensar la “nostra” llengua, allò d'haver-la après a la falda de la mare...; reconec que té força i tots l'hem esgrimit alguna vegada. És a dir, allò que de manera natural hem rebut, convé guardar-ho perquè és de llei natural. I ja m'està bé, però és poc pràctic per salvar la llengua, sobretot quan les condicions de la nostra llengua són d'extrema fragilitat i està exposada als depredadors més poderosos. No n'hi ha prou, amb la cosa ensucrada de la mare, ens cal més contundència i convicció. Ens cal lleialtat personal i compromís col·lectiu dels qui vivim en el territori; sí, als PPCC cal l'afecció de tothom a la llengua. Com diu un altre argument, el català, només ens té a nosaltres per defensar-lo, ningú no ho farà per nosaltres; per això l'actualitat del concepte de lleialtat de Badia i Margarit, que ens convoca a fer servir el català amb tothom a casa nostra, amb normalitat, sociològicament.

Lleialtat. Amb humilitat, com una de les tres dotzenes de persones que va signar la *Declaració de suport al procés per la Independència de Catalunya*, seguint Badia, entenc que vam fer un acte de lleialtat a la llengua i al país perquè per salvar la comunitat lingüística tots hi fem falta i si Catalunya, la de més pes sociològic, se n'ix del procés que ha engegat, segur que tots els més petits de la colla també ens n'eixirem.

El lapaiisme a Soràbia

// JÚLIA LLAMBERT

Alemanya, al costat de la majoria de llengua alemanya o germanòfona, reconeix oficialment l'existència de quatre minories nacionals, pròpies i històriques –per dir-ho en terminologia prelapaïsta–, amb les llengües i les cultures que aqueixes conformen. Al nord, a la frontera amb Dinamarca, hi ha les minories daneses i frisonas, que parlen les llengües germàniques respectives. A l'est, a la frontera amb Polònia i Txèquia, hi viuen els sòrabs, de llengua eslava. I una mica per tot arreu trobem els gitanos, que parlen romaní, llengua indoeuropea com les de tots els altres alemanys, i la nostra mateix. Segons les lleis d'Alemanya totes aquestes minories nacionals tenen els mateixos drets que la majoria nacional germanòfona. Tanmateix, com bé sabem, una cosa són les lleis i una altra la realitat del dia a dia. Les minories daneses i frisonas són prou ben acceptades per la majoria germanòfona, no debades parlen llengües germàniques, llengües de la mateixa família que l'alemany –encara que a Espanya, i més encara a l'Aragó això serveix de ben poc: tots, llevat dels bascos, parlem llengües romàniques, i tots, bascos inclosos, som profundament discriminats per la majoria hispanòfona. La minoria nacional gitana d'Alemanya és, si fa no fa, tan mal tractada i discriminada com la minoria gitana a Espanya. Fixem-nos ara, amb més detall en la situació a Soràbia. En el passat remot els sòrabs, que eren potser milions, ocupaven gairebé la meitat oriental de l'actual Alemanya. Actualment degut a les conquestes i a la forta immigració alemanyes, amb la corresponent i violenta persecució, han quedat reduïts a uns 60.000 repartits per la ruralia de la comarca de Lusàcia; les ciutats són quasi únicament germanòfones. Només des de després de la Guerra del 1939-1945 són reconeguts els sòrabs com a minoria nacional i frueixen d'una prou correcta política cultural, amb immersió inclosa allà on la transmissió intergeneracional de la llengua flaqueja –per a més informació llegiu

1

l'article d'Artur Quintana "Els sòrabs, la minoria eslava d'Alemanya" (*Temps de Franja*, 61, desembre 2006, p. 19). Els sòrabs, tanmateix, segueixen sense ser plenament acceptats pels seus veïns germanòfons de Lusàcia i de les comarques pròximes –la resta d'Alemanya amb prou feines si sap que existeixen. Hi ha un antisorabisme latent que fins ara es manifestava *només* amb pintades antisòrabs o escridassades i amenaces per parlar la llengua. Darrerament l'antisorabisme ha pujat de nivell. Bandes organitzades de jovent germanòfon d'extrema dreta es dediquen a atacar els sòrabs, que, evidentment, només poden identificar en sentir-los parlar. Aquestes accions antisòrabs han crescut tant, que fins i tot la policia de Lusàcia, que fins ara solia fer els ulls grossos davant de l'antisorabisme, sembla –llegeixo als diaris– que ara mirarà de reprimir-les fins on podrà. Tant la policia, com les altres institucions politico-culturals de Lusàcia, no troben oficialment cap altra justificació de l'antisorabisme que el rebuig de l'altre, oblidant que les minories nacionals danesa i frisona, que també son 'l'altre', no pateixen rebuig per part de la majoria germanòfona,

2

3

Cartells bilingües alemany/sòrab a Lusàcia amb la versió sòrab taxada

FOTO 1: UWE SOEDER

FOTO 2: DIE LINKE

FOTO 3:

MITTELDEUTSCHER

RUNDFUNK

i fent veure que no saben que l'antisorabisme té unes arrels més profundes: els sòrabs són vistos pels germanòfons sobretot com a eslaus, i eslau és sinònim de txec, polonès, rus, 'enemics tradicionals' dels alemanys; són considerats, ras i curt, una quinta columna del paneslavisme –és com si entre nosaltres hagués subsistit fins avui en la ruralia d'una comarca una minoria arabòfona, malgrat les persistents i ferotges persecucions a què els hauríem sotmesos. Com podem veure: el lapaiisme és a tot arreu.

La cuina de sempre

2015